

Allemachtig prachtig!

Impressie van de Tunesiëreis

Het had lang geduurd deze zomer, maar begin oktober waren de maxima in Tunesië dan toch onder de 30 graden gezakt. Gelukkig maar. Die eerste twee dagen was de cultuurschok toch al groot. Natuurlijk niet om die palmen, eucalyptussen of schapen hier en daar: bij aankomst oogt Tunesië vooral westers. Al evenmin vanwege de islamieten: in Den Haag zie je meer hoofddoekjes dan in Tunis of Hammamet. Nee, ik ben gewend om op vakantie per fiets (met tentje en kookspullen achterop) rond te trekken tussen minimale boerenkampeerterreintjes in afgelegen gebieden. Het was dus vooral wennen aan het soort reis; met een bus, in een groep, met een gids, in hotels, naar massaal bezochte bezienswaardigheden – eigenlijk was alles nieuw voor me. Nou ja, ik beschouwde de tocht dan ook vooral als een kruising tussen een reünie en een studiereis, meer dan als een vakantie. Wat me overigens niet verhinderde om de eerste avonden lekker te zwemmen in de wilde zee, aan het strand voor ons hotel in Hammamet.

En dan ook nog vliegen. Heel leuk, maar slecht voor het milieu; op deze reis zou ik mijn aantal vlieguren verdubbelen, maar ik sus mijn geweten met de gedachte dat ik dan ook al 62 ben. Reden te meer om te genieten van het perfecte uitzicht vanuit het vliegtuig: eerst dat rare natte West-Nederland en de gewatteerde deken boven België, later glashelder het Meer van Genève en de Alpen in volle glorie, tot slot de kusten langs de Middellandse zee.

Toon had het allemaal mooi geregeld. Hij stond ons aan het vliegveld al op te wachten, samen met gids Noureddine. Die verzekert ons dat de donkere wolken aan de hemel niets te betekenen hebben: in deze tijd regent het alleen in de nacht. Natuurlijk een chauvinistisch praatje – maar het blijkt nog te kloppen ook. Een van zijn eerste waarschuwingen: als je op een markt of zo iets wilt kopen, ding dan vooral af. We knopen het in onze oren als we in het witblauwe Sidi Bou Saïd met zijn fraai gedecoreerde deuren rondlopen. Veel te toeristisch, maar de bloeiende jasmijn, bougainvillea's, oleanders, trompetbloemen en mannentrouw (bestaat dat? In de plantenwereld zeker) en het uitzicht maken veel goed.

comme des vieux chevaliers d'amour

Verrassend is de culturele rijkdom uit het enerverende verleden van Tunesië. Van het eens zo machtige Carthago mag dan na de verwoesting door de Romeinen weinig meer over zijn, zoveel te meer is er uit de Byzantijnse en vooral de Romeinse tijd bewaard gebleven. Thermen, heiligdommen, aquaducten, een triomfboog, amfitheaters, in bleke of goudgele steen mooi afstekend tegen de diepblauwe lucht. Je waant je in Rome of Vaison la Romaine in plaats van in Sbeitla – tot je beseft hoezeer dat gevoel van een vooroordeel getuigt. Nog indrukwekkender zijn de Romeinse mozaïeken in het Bardomuseum van Tunis en later in El Djem. "De grootste collectie ter wereld" zegt mijn reisgids, maar bovendien zijn de meeste bijna onbeschadigd en nog ongelooflijk fris van kleur. Eeuwen bedekking met droog zand heeft ze perfect geconserveerd. Jammer dat er te weinig tijd voor was.

Midden in het moderne Tunis met zijn helwitte gebouwen gaan we een poort door en staan dan in een andere wereld: de wirwar van overvolle donkere steegjes in de medina. De soeks puilen uit van de kleding, sieraden, broderie, tassen en schoenen, saffraan en henna, tegels en aardewerk, maar ook zoetigheden, fruit en prullaria staan overal uitgesteld in deze antiek-Arabische (wel toeristische) enclave in de binnenstad. We lopen maar achter de gids aan en staan dan ook weer plotseling buiten, terug in de smeltkroes van sekstruitjes en traditionele dracht, chechia (mini-fez) en krijtstreep, plus alles wat daar tussenin zit.

Ook het Franse verleden is nog overal aanwezig, het Frans is zelfs officiële taal in Tunesië, naast het Arabisch. Maar veel Fergutijnen kiezen voor gemakzucht in plaats van respect; ze praten vooral Engels, daarmee ook hun steentje bijdragend aan het Anglo-Amerikaanse cultureel imperialisme dat eerst noord Europa heeft overspoeld en nu de Méditerranée attaqueert.

Vroeg naar bed die dag, want Noureddine heeft verordonneerd dat we op 6 uur op moeten. Nou ja, een studiereis is natuurlijk geen vakantie. Het hotel is voorzien van alle gemakken. Michiel en John (onze twee singles) vertellen dat zij zelfs een "jasmijnbloem" op hun kamer aantreffen. "En helemaal niet duur". Die oude liefdesridders hadden zeker ook iets gehoord over afdingen.

nous Fergutiens

Lange bustocht naar Kairouan, Sbeitla en Tozeur. Nauwelijks bomen meer en ook steeds minder struiken op de geelbruine savanne, een vlakte tot aan de zich terugtrekkende bergrug in de verte. Hooguit wat schapen en eenmaal één ezel die verdwaald lijkt in deze verlatenheid. Kaarsrechte weg langs een spoorlijn. Na een hazenslaapje kijk ik naar buiten: niets veranderd. Op één plek is de weg wat ondergestoven, maar er hoeft geen sneeuwschuiver (ja, die hebben ze daar, alleen niet voor de sneeuw!) aan te pas te komen. Even verder staat een Toyota geparkeerd bij een spoorwegovergangetje. De hele reis geen trein te zien trouwens. Wel ziet Marlia een slang en Erik twee woestijnvossen. Verder niets of niemand. Ja toch: zes huisjes in de verte, of zijn dat geen huisjes? Grijze gebouwtjes met een deurgat, te klein om goed te onderscheiden. We rijden dwars door een grote rivierbedding – droog uiteraard, zoals alles in dit gebied. We zien wat landerijen, afgezet met cactussen.

In de bus kijk ik om mij heen. De negen Galliënes maken veel goed, maar de elf Fergutijnen vormen een vreemd gezelschap. De filosoof-dichter Verster, wereldberoemd in eigen kring onder de naam Aster, gezeten naast artistiek fotograaf Joost Nachbahr die altijd achteraan hobbelde.

Oude bal Joop Hermsen, die niet alleen graag de baas speelt en waterdragers ronselt, maar zich daar nog voor laat betalen ook. De hoogbejaarde Kees den Boer dommelt weg achter Benjamin Erik, die waarschijnlijk alleen maar van zijn moeder mee mocht omdat die dacht dat er in een islamitisch land toch geen verleiding van drank en vrouwen zou zijn. Pasja Toon Vissers, niet voor niets in Tunesië aangezien voor een priester. Topkok Ad van Helvoort, die zijn

kookkwaliteit ook uiterlijk steeds meer benadrukt. John van Leeuwen, die nog steeds zó slecht tot 20 kan tellen dat hij dat de hele reis heeft moeten oefenen. Michel F. en Ab S., die destijds, na opsluiting in een Franse politiecel, wijselijk hun voornamen veranderd hebben – daardoor kon de laatste het toch nog schoppen tot vice-president van een rechtbank, voorwaar een gotspe. En dan had je nog professor doctor C.P.M. Knipscheer, die later zou rondlopen met zó'n scheur in zijn broek dat zijn billen te zien waren en die zich daar nog niet voor genereerde ook. Wat een gezelschap... Geen wonder dat niemand een goed antwoord wist op de vraag naar de Ferguut-identiteit. Toch, aan typisch Fergutijnse humor in elk geval geen gebrek!

Dan ineens is daar Kairouan, de heilige stad met zijn witte koepels binnen de hoog ommuurde medina. Van hieruit is in de zevende eeuw Tunesië geïslamiseerd. We bezoeken twee moskeeën en verbazen ons over het fijne stucwerk, de arcaden met Byzantijnse zuilen weggeslept uit Carthago, de prachtige tegeltableaus en het ingenieuze wateropvangsysteem. De gebedsruimte in de grote moskee ademt een voorname schoonheid – pijnlijk dat de Fransen die ruimte na de verovering van Tunesië als paardenstal in gebruik namen. In de stad veel djellaba's, brnoezen en andere gewaden in wit, zwart of bont – vanwaar al die verschillen? Ik voel me een domme vreemdeling. Vanaf de minaret klinkt de oproep tot gebed "Allahou akbarou...", maar omdat ook Tunesiërs liever lui dan moe zijn, is dat tegenwoordig een geluidsbandje – dat scheelt een hoop trappen lopen. Valt me toch tegen van die vrome moslims. We leren dat fatimahandjes verwijzen naar de vijf mohammedaanse hoofddeugden: geloven in Allah en Mohammed, vasten tijdens de ramadan, vijfmaal per dag bidden, kerkbelasting betalen en zo mogelijk ooit op bedevaart naar Mekka.

Noureddinne (= "licht van het geloof") is niet zo maar een gids, hij is als *guide officiel* ambtenaar bij het ministerie van toerisme en dat is te merken ook. Per slot van rekening zitten we hier in een land waar de machtige president er voor zorgt dat hij telkens met meer dan 90% van de stemmen wordt gekozen en waar de politie alomtegenwoordig is. Noureddinne vertelt dan ook braaf dat er een parlement is in Tunesië, maar houdt wijselijk zijn mond over de repressie en het gebrek aan burgerlijke vrijheden. Hij benadrukt dat er drie godsdiensten naast elkaar bestaan, maar verzwijgt dat Tunesië, met zijn 97% soennitische moslims, ook officieel een islamitisch land is. Toch is het relatief modern en liberaal, met zijn monogamie, gelijke rechten voor vrouwen (minstens in theorie) en ook alcohol is er voor toeristen geen probleem.

Nouredinne neemt ons mee naar een tapijtcentrum. "Om te laten zien hoe die tapijten gemaakt worden", heet het – maar in werkelijkheid gaat het natuurlijk om verkoop en waarschijnlijk vangt hij provisie van de verkopers die minstens twee Nederlandse woorden kennen: "Allemachtig prachtig!" Geen probleem, dat hoort ook bij een arm land. Want Tunesië is dan wel geen zwart Afrika, waar de helft van de bevolking van een dollar per dag leeft, het inkomen per hoofd bedraagt met 2837 USD toch nog geen 10% van dat in Nederland. De Tunesische economie heeft ook veel kenmerken van een ontwikkelingsland: erg afhankelijk van export van grondstoffen als fosfaat, textiel en primaire voedingsmiddelen, terwijl hoogwaardige producten moeten worden ingevoerd. Het tekort op de handelsbalans moet worden goedgeemaakt met inkomsten uit toerisme, overmakingen door gastarbeiders in Europa en ontwikkelingshulp, maar de buitenlandse schuld bedraagt 15 miljard USD op een bevolking van 10 miljoen mensen. Ondanks alle ontwikkelingsimpulsen is de werkloosheid groot. Geen wonder dat ik in de krant lees dat 52,7% van de Tunesische jonge mannen wil emigreren, desnoods clandestien. De bevolking is sinds 1970 ruimschoots verdubbeld, maar groeit nu wel minder snel.

vivre comme des bons vivants

Tegen die achtergrond genieten we iedere dag extra van onze comfortabele hotels. Dat in Tozeur was met zijn op een strozak lijkend bed, overlopende douche en lauw theewater misschien wat minder, maar wát een riant palmenterras met zwembad en schitterend uitzicht, waar we lunchen onder de arcaden. Dit is het goede leven en dat geldt telkens ook voor het eten. Na het uitgebreide ontbijt krijgen we bij het déjeuner natuurlijk warm eten, maar ook altijd salades, mousses,

granaatappelpitten of ander fruit en de onvermijdelijke zoetigheden. 's Avonds bij voorbeeld gepureerde groentesoep, couscous met harissa, merguez of lamsvlees, sardines of ansjovis, pompoen of gegrilde tomaat met knoflook, ratatouille of een pikant gerecht met uien, pepertjes, tomaten en ei en bij iedere maaltijd dadels. We overgieten het geheel met de zeer drinkbare Tunesische rode Haut Mornag of de bedwelmende Muscat de Kelibia premier cru. En dat voor een tientje per fles, een mooie bijdrage aan de vrolijke stemming iedere avond.

Vanuit Tozeur maken we een excursie door een droog zoutmeer naar oases in de westelijke rotswoestijn. Niet met de bus, die mag hier niet komen. Want ook al is de weg tegenwoordig verhard, er bestaat altijd het risico van onderstuiven. We gaan dus met Toyota-jeeps. Merkwaardig dat je hier bijna alleen Toyota's ziet – andere vierwielaandrijvers krijgen in Tunesië kennelijk geen poot aan de grond. Verkeersborden waarschuwen voor overstekende dromedarissen, maar op de hele vlakte is geen beest of bosje te zien. Wie hier onverwacht een plasje moet doen, kan hooguit bij een enkele cactus enige beschutting vinden. Michiel legt ons uit dat daar ook de naam vandaan komt: je kakt 's hier en je kakt 's daar. Weer wat geleerd.

We arriveren bij Chebika, een dorpje op de eerste berghellingen dat in 1969 bij een zondvloed ongeveer is weggespoeld. We wandelen door schitterend middelgebergte tot bij de bron met zijn palmen. Heerlijk om even vrij te kunnen rond Darren over de okerkleurige rotsformaties. Schitterende vergezichten, door de gesluisde zon soms in pasteltinten. Daarna via steil en bochtig traject met (en een eind mul zand waar de 4WD zijn best kan doen) naar de oases van Tamerza en Mides. De overgang is immens: niet meer kaal, droog, leeg en heet en maar begroeid, groen, vol mensen en koel. Eigenlijk verbaas ik mij er over dat de oase in alles is zoals ik mij er een had voorgesteld – sommige vooroordelen kloppen. In Mides daal ik een stuk af in de Canyon om te genieten van de stilte en het uitzicht. Wat een mooi land! Op de terugweg zien we (behalve de eerste dromedarissen) in de verte duidelijk een meer en palmen. Nouredinne helpt ons uit de droom: "un mirage", een fata morgana.

Voor de middag strikt Nouredinne vijf mensen voor een mini-Dakar per Toyota. De anderen kiezen voor milieuvriendelijker vermaak, variërend van luieren aan ons zwembad tot stadsbezoek. Tozeur heeft een heel eigen architectuur met zijn gele zandstenen gebouwen vol ornamenten. Veel mensen op straat en op de terrassen, wel (zoals overal) vooral mannen. We drinken *thé à la menthe* op een terras en schrijven kaarten. Maar als ik voorstel om die even alleen te gaan posten, valt mijn galante voorstel bij Marlia niet in goede aarde: "Ik zal me daar als enige vrouw hier blijven zitten tussen 25 mannen!" Vrij veel verkeer ook: personenauto's (vooral van Franse makelij), bestelwagens (de Peugeot 404 pick-up doet het hier nog goed), heen en weer rijdende gele taxi's op zoek naar een vrachtje (zelfs de Fiat Uno is daarvoor in trek), voorhistorische calèches, ezelkarren, veel voetgangers natuurlijk en een enkele fietser – en daar tussendoor de Mobyletjes, al dan niet met aanhangwagentje. Een goed georganiseerde chaos, nergens ontstaan problemen.

De Tunesiërs lijken dan ook vrolijke mensen. We zijn er inmiddels aan gewend dat iedere middenstander – en dat zijn er nog al wat in Tunesië – ons aanspreekt met "mon ami!" en ons iets wil aansmeren; als ik om hun aandringen in de lach schiet of ietwat plagerig weiger, lachen ze gul mee, slechts een enkeling is opdringerig. Het leuke is dat werkelijk iedereen hier uitstekend Frans spreekt en het waardeert als je dat ook probeert. Een vriendelijk volkje. De jongentjes lenig en ondeugend lachend, de meisjes van alle leeftijden vaak van een intense schoonheid. Ouderen tanig met scherp getekende gezichten en felle donkere ogen, de nog ouderen soms afgeleefd en krom, maar niettemin trots.

We hebben geen zin om het hele eind naar het hotel terug te lopen, maar zien op dat moment alleen maar een calèche vol gras. De oude koetsier met zo te zien alleen nog één hoektand ziet ons kijken en vraagt slissend of we meewillen: dat gras haalt hij er wel af. Hij vraagt 5 dinar (€ 3,50) voor de rit en Marlia verbiedt mij om af te dingen. Als het gras achterop is gebonden mogen we nog niet gaan zitten: eerst worden de bankjes (waar de weinige nog aanwezige vulling aan alle kanten uitsteekt) met de hand schoongeveegd. Mijn vraag waar het gras voor dient, oogst verbazing: voor het paard natuurlijk. Ondanks zijn sceelheid weet de koetsier ons rechtstreeks naar het hotel te brengen. Hij vindt het jammer dat we morgen al weer vertrekken. Geen wonder: Michiel betaalde voor zo'n rit per taxi (een oude Peugeot 204, maar hij hoefde niet eens te duwen) omgerekend 1 euro.

retournons à la nature

Al slapen we in bij het gezang van krekels, het echte natuurgebeuren moet nog komen. Niet de palmplantages in de oase van Tozeur, die zijn natuurlijk kunstmatig, evenals de daaronder staande bananenbomen, vijgen en granaatappels. De dadelpalmen worden primair gehouden om de dadels en de palmolie, maar alleen al de bladeren worden ook op grote schaal gebruikt als zonnescerm, windkering, helmgras, erfafscheiding, bezem of dakbedekking. Overigens hebben de koetsiers die ons door de oase vervoeren weinig meelij met hun paarden: dat van ons bloedt flink en een ander kan ondanks de zweep het tempo niet bijbenen.

Maar dan laten we de bewoonde wereld echt achter ons en rijden via een kaarsrechte weg door de Chott El Jérid, het onafzienbare zoutmeer. Links is alles wit als een Hollands polderlandschap na een sneeuwbuï, maar dan wel met op de achtergrond een in de zon blakerend gebergte à la Casse Déserte in augustus. Rechts veeleer een eindeloos strand bij eb, met aan de horizon nog net zichtbaar de zee – vast weer een fata morgana, want daar ligt de woestijn. Hier en daar waterpoelen met vreemde kleuren. Deze weg is pas kort geleden verhard, je voelt je hier bijna pionier, tot we stoppen bij een souvenirwinkeltje in the middle of nowhere. Toon schenkt aan een verkoper zijn balpen plus multomap en krijgt er woestijnrozen voor terug.

Na de late lunch gaan we op kamelentocht door de zandwoestijn, maar eerst roept Nouredinne mij bij zich. Voor ik het weet heb ik een soort tulband op mijn hoofd en een dunne mantel omgehangen gekregen, net als de anderen. Wat zouden wij zeggen van Amerikaanse toeristen die zich in Volendammer broeken hijsen om per botter de voormalige Zuiderzee op te gaan? Niet aan denken maar, klim nou maar op die klaarliggende dromedaris. Dat lijkt simpel, maar je zit nog niet in het zadel of dat krenge gooit onmiddellijk zijn kont twee meter omhoog, zodat je bijna gelanceerd wordt. Bij mijn exemplaar is de beugel voor je handen bovendien afgebroken en moet ik me vasthouden aan het primitieve halster, of hoe noem je die houtje-touwtje-constructie. Maar alles gaat goed, niemand valt. De dromedaris van Marlia is volgens de begeleider nog in opleiding en dat is te merken ook. Thekla heeft het nog moeilijker met een drachtig beest dat (daarom?) tweemaal onverwacht door de knieën gaat – maar Thekla heeft wel voor heter vuren gestaan. Die van mij wordt aan een touw door zijn neusgat voortgetrokken; het is duidelijk dat Tunesië niet geregeerd wordt door de Partij voor de Dieren. Mijn begeleider heet Amor en hoewel hij pas 14 is, zien zijn tanden er al net zo bruin uit als zijn huid. Hij spreekt nauwelijks Frans (laat staan Engels) en lijkt zwakbegaafd, zodat de liefde tussen hem en mij weinig kans krijgt.

Na een half uur rijden zien we rondom alleen nog maar zand en hooguit wat ministruikjes. Verrassend genoeg is dat fascinerend mooi en allesbehalve saai. Een goudgele gloed voert de

boventoon, maar de wind van vorige week, de regen van afgelopen nacht en de laagstaande namiddagzon zorgen voor een geraffineerd spel van vormen en kleuren, zonlicht en schaduw. Als er niet gepraat wordt, is het werkelijk doodstil. Amor trekt zijn afgetrapte roze slippers uit en gaat blootsvoets verder. Sommigen van ons laten zich door de begeleiders een Coke in de handen stoppen en zijn verbaasd of erger dat daar even later 3 dinar voor gevraagd wordt. Zo komen we aan in kamp Mehari. Zelfs José brengt de tocht tot een goed einde en meldt daarna trots "een soort bevalling achter de rug te hebben". Misschien dat daarom alle vrouwen de volgende ochtend pijn in het kruis hebben.

Mehari blijkt lang niet zo primitief als gedacht. We slapen wel in tenten, maar ik heb nog nooit zo luxe gekampeerd: op dikke matrassen in een gigatent met nota bene elektrisch licht. Grote sanitaire ruimtes met douche en wastafels, een zwembadje, een barretje en een restauranttent – het eten simpel, maar wel drie gangen en vier soorten vlees. Op het terrein is zelfs straatverlichting. Nou ja, midden in de nacht niet meer, zoals verdwalende Kitty constateert. Maar zij heeft dan ook de mooiste sterrenhemel gezien, anderen moeten het een paar uur later doen met de zonsopgang boven de woestijn, tot jeeps ons terugbrengen naar de bewoonde wereld.

Na Douz rijden we per bus 100 kilometer door een lichtglooiend bruingeel niemandsland met wat onkruid als zeegroene wratten er op. Verder alleen zand en stenen. Geen bosje, geen boom, zelfs geen struik; geen huis, geen mens of dier, geen hoogspanning of telefoondraad, de hobbelige asfaltweg met nauwelijks verkeer als enig teken van menselijke activiteit in deze steenwoestijn. Uniformer kan haast niet; fascinerender evenmin. Het is half bewolkt en de zon speelt met de glooiingen en met de bergketen ver weg, al de aardkleuren intensiverend.

Hier, op drie uur vliegen van Amsterdam, leven nog nomaden en holbewoners - al verdenk ik enkelen ervan vooral goede zaken met ons toeristen te willen doen. Een Bedoeïenenkoopman vertelt dat hij tot de Touaregs behoort, een in familieverband trekkend Berbervolk. Berbers hebben zich dan wel tot de islam bekeerd, maar zijn altijd monogaam geweest, kenden vanouds een recht op echtscheiding voor de vrouw (al was het één dag na het huwelijk) en ze gaan ongesluierd door het leven in kleurrijke klederdracht. We krijgen alleen zelden toestemming hen te fotograferen, want ze beschouwen een fototoestel als het boze oog.

Kinderen bedelen om balpennen; had ik van huis maar een voorraadje meegenomen. Verder nergens bedelaars, op die ene oude man in Matmata na, met zijn voet in het gips. Ik kan het niet laten om hem wat te geven – en signaleer bij mezelf allerlei tegenstrijdige gevoelens. Het valt kennelijk niet mee om (ruimschoots) tot de 1% rijksten op deze aarde te behoren, zeker niet in het besef dat het toch al gigantische verschil tussen armsten en rijksten sinds de zestiger jaren is verdubbeld. De paradox van Chris van der Heijden (*Een dollar per dag*, Contact), besef ik.

la vie pure

De reis begint op een eind te lopen. Nog eenmaal lopen we door een stadje, tussen kleurig aardewerk en tapijten, voorbij winkeltjes met sieraden, waterpijpen en souvenirs, langs stalletjes met cactusvruchten, dadels, granaatappels en pepertjes. We snuiven nog eens de geuren op van kruiden, parfums, leer en muntthee. We luisteren naar de Tunesiërs, met beurtelings hun onverstaanbare Arabische keelklanken, hun welluidende "Entrez, mon ami!" en hun slijmerige aanbeveling aan blonde toeristen "Good price!" We leren ook een heel nieuwe betekenis van

"Kijken, kijken! Niet kopen!" dat sommige verkopers zeggen als ze horen dat we Nederlander zijn: uit hun lichaamstaal en de Franse vertaling is op te maken dat ze ons alleen maar uitnodigen om vrijblijvend binnen te komen kijken. In een smederijtje wordt roodgloeiend ijzer bewerkt. Bij een slager hangen een kamelenkop en twee poten buiten.

Verder weer naar het noorden met de bus. Pal langs de weg slacht iemand een schaap. Aan de ernaast hangende vellen te zien is het al het zoveelste. Verderop lijkt het wel mistig, maar dat komt door een minizandstorm. Aangekomen in de havenstad Sfax kondigt Nouredinne nog een bezoek aan de medina aan, maar we moeten in gestrekte pas over de gargouilles achter hem aan, naar ons (te) luxe livrehotel aan de haven – alsof we dat zelf niet hadden kunnen vinden. Jammer, want deze grote medina oogde nauwelijks toeristisch. 's Avonds ga ik nog even de stad in, genietend van de mensen en van wat we in Nederland een mooie zomeravond zouden noemen. Maar ook hier dreigt nu weersomslag en daags erna zullen we bij het binnenrijden van Tunis in de stromende regen een uur vastzitten in de avondfile – net Rotterdam, maar goed om af te kicken van het zonnige en pure buitenleven.

c'est pourquoi que nous élevons le verre

John vraagt of ik een dagboek bijhoud, maar ik noteer alleen maar het fotomoyenne per dag van Joost: 213 op 1. Geen wonder, want Tunesië is prachtig en vooral in het zuiden kijken wij als Europeanen gefascineerd rond. Niet dat alles koek en ei is in Tunesië – nog afgezien van de 2000 politieke gevangenen. Die kapotte douchekop hier en die niet-sluitende toiletdeur daar zijn tot daar aan toe in een land als dit, net als de achterbuurten en de illegale maar openlijk gedoogde benzinehandel in de grensstreken of het vlees dat vol vliegen bij de slager buiten hangt. Erger is de huizenbouw, buiten de weinige villawijken dan. Rommelig en fantasieloos, uitgesproken lelijk zelfs en zelden afgebouwd. Nouredinne zoekt de verklaring voor dit laatste in het fiscale stelsel: wie zijn huis afbouwt krijgt een belastingaanslag. Zo te zien wordt in Tunesië de belasting massaal ontdoken. Erger nog zijn de vele vuilnisbelten, waar soms kinderen of geiten tussen het

afval rondscharrelen. Ik lees ergens dat Tunesië 400 illegale stortplaatsen heeft, dat is 1:25.000 inwoners. En dan nog het alomtegenwoordige zwerfvuil. Niet voor de toeristenhotels natuurlijk, maar de begraafplaats van Tozeur lag er bij voorbeeld vol mee. En aan de noordoostkust – toch al een saai gebied met onafzienbare rijen in het gelid staande olijfbomen, hooguit afgewisseld met leegstaande appartementen – zie je bijna niet anders.

De ruimtelijke ordening is ook weinig illusies waard. Het enige waar Nederland gebrek aan heeft, namelijk ruimte, heeft Tunesië natuurlijk in overvloed. Toch vreet langs de kust het bouw- en ontwikkelingsmonster om zich heen in een tempo en op een manier die in elk geval voor de natuurlijkheid van het landschap weinig goeds belooft. Zoals ook het stimuleren van quads, autorajds door de woestijn, rondvluchten en golf op den duur het ergste doet vrezen, zeker voor een land met gebrek aan energie en water. Maar ja, geef die Tunesiërs eens ongelijk als wij westerlingen, ondanks al onze rijkdom, de natuur niet veel beter behandelen.

Alsof Toon en Rian nog niet genoeg voor ons gedaan hebben, ontvangen zij ons in hun prachtige appartement in Hergla. Wel een mooie gelegenheid om dankbaar het glas te heffen in hun richting. Erik spreekt onze hopman gloedvol toe. Alleen zijn die kleinere straten rondom Toons appartement niet op een touringcar berekend, zodat we bij vertrek op een haar na een overhangende telefoondraad rammen.

mais ce n'est pas la dernière (fois)?

Nadat we op de onchristelijke tijd van half vijf zijn gewekt en naar het vliegveld zijn gebracht, zit het er op. Nu alleen nog een saai uur rondhangen op het vliegveld. Maar daar heeft John wat op gevonden: hij brengt leven in de brouwerij met de mededeling dat hij het tasje met zijn paspoort kwijt is geraakt. Iedereen meteen klaarwakker. In de bus, in het restaurant, op de hotelkamer? John heeft geen idee. De bus die ons naar het vliegveld heeft gebracht is al weg, twee Fergutijnen zoeken vergeefs naar een kantoortje van Yasmin-Tours. Twee anderen keren voor de zekerheid John's hele koffer nog eens om, maar vinden alleen vuile was. De douane is onverbidlijk: de kopie van John's paspoort is niet voldoende, hij kan op het vliegveld ook geen *laisser-passer* krijgen, maar moet voor een *déclaration de perte* naar het Commissariat de Police en daarna naar de ambassade. Alvast de bagage inchecken? Vergeet het maar zonder paspoort. Op de receptie van het hotel blijkt ook niets gevonden, maar gelukkig slaapt Rian daar nog. Even later het verlossende telefoontje: Rian heeft het paspoort op John's kamer gevonden. Na een snelle taxirit arriveert Toon ruim op tijd met het kleinnood en kunnen we richting *embarquement 14*.

We boffen weer met het uitzicht en zien achtereenvolgens de langgerekte kusten van Sardinië en Corsica, de baaien van Nice en Cannes, de Alpen, het uitgestrekte Zoniënwoud met Brussel, de groenblauwe Zeeuwse Delta en het te druk bevolkte Holland. Op Schiphol levert Michiel eindelijk het bewijs dat de afwezigheid van Verena niets zegt over de kwaliteit van zijn huwelijk: ze haalt hem zoenend af. Gerustgesteld kunnen we daarna naar huis - maar pas nadat Joost een volgende vriendenreis heeft aangekondigd!

Hans

November 2007